

До 90-річчя «процесу чеських вчителів» в СРСР Інститут досліджень тоталітарних режимів публікує оцифровані архівні документи

Прага 14 червня 2021 Сьогодні виповнюється рівно **90 років** від дня завершення т.зв. «процесу чеських вчителів» в Радянській Україні. Він проходив з **12 по 14 червня 1931 року** перед представниками Верховного суду СРСР в будівлі ОДПУ у Харкові. У ході цього процесу, на той час – найбільшої сфабрикованої справи проти представників чеської національної меншини в Радянському Союзі, – було засуджено **21 особу**. Крім того, були прийняті позасудові рішення про позбавлення волі інших 16 чеських вчителів, селян і робітників, заарештованих в 1930—1931 роках. Інші представники чеської нацменшини, які мали відношення до засуджених, також були засуджені в ході наступних процесів, пов'язаних з «учительським». З нагоди цієї річниці **Інститут досліджень тоталітарних режимів публікує [обширну документацію](#), що стосується усього процесу**. Архівні документи були оцифровані в Галузевому державному архіві Служби безпеки України (ГДА СБУ) у рамках проекту «**Чехословаки в ГУЛАГу – документування політичних репресій в СРСР**».

*«Метою процесу була, напевно, ліквідація контактів чеської нацменшини в Радянському Союзі з батьківщиною, примушення її до повної советизації та спроба, таким чином, примушення чехословацького уряду до дипломатичного визнання СРСР», – пояснює керівник дослідницького проекту [Чехословаки в ГУЛАГу](#) історик ІДТР **Адам Граділек**, який тривалий час займається темою політичних репресій.*

Серед опублікованих архівних документів є слідчі справи окремих осіб, стенограми судового процесу, методична брошура, складена ОДПУ на підставі процесу, документація по реабілітації жертв у середині 1960-х років, а також конфісковані документи, листи, посвідчення особи і фотографії засуджених осіб. *«Всього тут понад десять тисяч сторінок документів радянської служби державної безпеки, що стосуються вигаданої "шпіонажно-диверсійної контрреволюційної організації чеського генерального штабу" і пов'язаних з нею справ, які зберігаються в київському центральному архіві Служби безпеки України», – додає співавтор проекту, історик з ІДТР **Ян Дворжак**.*

Опубліковані документи є лише малою частиною з безлічі слідчих справ, вже оцифрованих в архівах СБУ, які отримали в своє розпорядження чеські історики. *«За останні декілька років, у рамках спільних з Інститутом досліджень тоталітарних режимів зусиль, вдалося виявити й оцифрувати тисячі слідчих справ радянської держбезпеки, що стосуються советизації Закарпатської України, біженців від нацизму або осіб, примусово вивезених з Чехословаччини до СРСР після 1945 року. Публікація документів процесу проти чеських учителів сприятиме не лише вшануванню пам'яті жертв репресій, але і випробуванню можливостей презентації документів», – впевнений директор Галузевого державного Архіву Служби безпеки України **Андрій Когут**.*

Даний комплект документів став першим з публікованих матеріалів у тестовій версії [Цифрового архіву документів НКВС/КДБ, що стосуються чехословацької історії](#),

який ІДТР створює у співпраці з Західночеським університетом у Пльзені за грантової підтримки Міністерства культури Чеської Республіки. *«У рамках проекту ми створюємо програмні інструменти, які переводять оцифровані російсько-, україно- та чеськомовні документи у форму електронного тексту, а потім зберігають їх у спеціально створену базу даних. Вона дозволяє інтерактивний пошук слів або коротких виразів. Пілотну версію бази даних, яка поки що містить саме документацію процесу проти чеських вчителів на Україні, можна випробувати вже зараз. Наступні корективи в роботі пошукової системи ми проведемо на підставі пропозицій, отриманих в рамках пілотного тестування. Цифровий архів має бути повністю готовий до роботи до кінця наступного року»*, – повідомляє **Ян Швець** з Кафедри кібернетики Західночеського університету в Пльзені.